

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Россоха Сергій Володимирович

УДК 342.6+351.74

**ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ДЕРЖАВИ В МЕХАНІЗМІ ЗАХИСТУ
ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА**

12.00.02 – конституційне право; муніципальне право

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків – 2016

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у ДВНЗ «Ужгородський національний університет» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник доктор юридичних наук, професор
Бєлов Дмитро Миколайович,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»,
професор кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства;

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук
Совгиря Ольга Володимирівна,
Київський національний університет імені Тараса
Шевченка, доцент кафедри конституційного права;

кандидат юридичних наук
Зозуля Олександр Ігорович,
Харківський університет внутрішніх справ,
доцент кафедри загальноправових дисциплін.

Захист відбудеться «26» квітня 2016 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.700.02 у Харківському національному університеті внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного університету внутрішніх справ за адресою: 61080, м. Харків, пр-т Льва Ландау, 27.

Автореферат розісланий «26» березня 2016 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

М.Ю. Бурдін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Формування сучасних інститутів громадянського суспільства та розбудова соціальної і правової держави вимагають суттєвих змін в організації та діяльності всієї системи правоохоронних органів України. Ефективна діяльність правоохоронних органів нашої держави є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності та правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина. Разом з тим їх відставання від все зростаючих потреб суспільства та міжнародних стандартів у галузі захисту прав і свобод не сприяє, а часто й перешкоджає успішній реалізації національних інтересів та стабільності розвитку суспільства та держави. Зважаючи на це, значний науковий інтерес до сучасних проблем, пов'язаних із роллю та місцем правоохоронних органів України в механізмі захисту прав і свобод людини та громадянина, зміна їх правового статусу на сучасному етапі конституційної реформи в державі має стійку тенденцію до зростання.

Основним завданням правоохоронних органів є охорона порядку – існуючого устрою. Від того, на чиему боці будуть правоохоронці – старого нереформованого чи нового реформованого – залежить успіх реформ. У впровадженні демократичних реформ на правоохоронні органи покладається завдання підтримання належного рівня захисту прав і свобод людини і громадянина, тобто руйнування старих зв'язків, що гальмують перетворення. При цьому, однією з перших в Україні досить активно впроваджується саме реформа частини правоохоронних органів – органів внутрішніх справ.

Все це вимагає глибокої розробки концептуальних конституційно-правових засад організації та діяльності правоохоронних органів держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина, що б органічно поєднувала у собі теоретичні та практичні аспекти існування системи цих органів державної влади та впливала б з сучасних тенденцій розвитку правоохоронної системи України й міжнародних стандартів у цій галузі.

Теоретико-методологічними основами дисертаційного дослідження стали роботи вітчизняних і зарубіжних теоретиків та істориків права, а саме: С.С. Алексєєва, М.Й. Байтіна, Ю.А. Ведернікова, С.П. Головатого, О.М. Головка, В.А. Греченка, С.Д. Гусарєва, М.С. Кельмана, Д.А. Керімова, С.О. Комарова, М.І. Козюбри, В.В. Копейчикова, А.Ф. Крижановського, В.В. Лазарєва, М.М. Марченка, О.В. Малька, Л.Р. Наливайко, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, Є.Б. Ручкіна, О.Ф. Скакун, О.Д. Тихомирова, В.Д. Ткаченка, О.Н. Ярмиша, М.М. Яцишина та ін.

Значний внесок у розробку теоретичних засад організації та діяльності правоохоронних органів, що можуть слугувати доктринальним підґрунтям дослідження, зробили як вітчизняні, так і зарубіжні вчені: М.О. Баймуратов, О.М. Бандурка, Ю.Г. Барабаш, Д.М. Белов, В.О. Боняк, О.М. Головка, А.М. Колодій, В.П. Колісник, В.К. Колпаков, А.М. Куліш, А.М. Кучук, В.В. Кравченко, М.В. Лошицький, С.І. Мінченко, Н.А. Мяловицька, О.В. Марцеляк, О.В. Негодченко, А.Ю. Олійник, М.П. Орзіх, В.Ф. Погорілко,

В.О. Серьогін, О.В. Скрипнюк, В.Л. Федоренко, В.Я. Тацій, О.В. Тимошук, Ю.М. Тодика, О.Д. Тихомиров, В.М. Шаповал, Ю.С. Шемшученко та ін.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертація виконувалася відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2011–2015 роки, затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 24 вересня 2010 року № 14-10, а також згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри конституційного права та порівняльного правознавства ДВНЗ «Ужгородський національний університет» на 2012–2016 роки. Тема дослідження є складовою частиною комплексної теми «Конституційне будівництво в країнах Центральної Європи у XX-XXI ст.», яка розробляється науковцями Ужгородського національного університету (номер державної реєстрації 0198U007793).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи полягає у розробці науково-обґрунтованої концепції конституційно-правових засад організації правоохоронних органів України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Досягнення визначеної дослідницької мети зумовило вирішення таких *задач*:

- розкрити зміст поняття «правоохоронний орган» та «правоохоронна діяльність», «завдання правоохоронної системи держави» виокремити їх суттєві ознаки та провести класифікацію;

- уточнити дефініції понятійного ряду теорії конституційно-правового регулювання, що відбиває правоохоронну складову держави, елементами якого є: «конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина», «конституційна концепція»;

- визначити основні особливості конституційно-правового статусу правоохоронних органів держави виходячи з їх специфічних рис в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина;

- визначити внутрішню будову, конституційно-правовий зміст та класифікацію основних функцій правоохоронних органів держави;

- розкрити зміст основних етапів процесу реформування правоохоронних органів;

- окреслити теоретико-прикладні проблеми, пов'язані з організацією та функціонуванням правоохоронних органів держави в умовах формування в Україні громадянського суспільства і розбудови правової держави, а також запропонувати конкретні шляхи їх вирішення;

- встановити основні проблеми правозастосування чинного Закону України «Про Національну поліцію»;

- визначити основні напрямки вдосконалення конституційного законодавства з питань організації та функціонування органів внутрішніх справ в контексті реформування правоохоронної системи держави.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, в межах яких здійснюється організація та функціонування правоохоронної системи сучасної держави.

Предметом дослідження є конституційно-правові засади організації та функціонування правоохоронних органів держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

Методи дослідження. *Методологічну основу дослідження склали світоглядний діалектичний, загальнонаукові та конкретно-наукові методи пізнання явищ державно-правової дійсності.*

Так, зокрема *діалектичний метод пізнання*, що ґрунтується на гносеологічних можливостях законів і категорій діалектики, забезпечив дослідження: а) формування та діяльності правоохоронних органів держави у розвитку та взаємозв'язку з інститутами громадянського суспільства, органами публічної влади та іншими елементами правоохоронної системи суспільства (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1); б) конституційно-правових засад організації та діяльності правоохоронних органів держави у розвитку та взаємозв'язку з іншими елементами механізму конституційно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина (підрозділи 2.1, 2.2). *Формально-логічні методи аналізу та синтезу* дозволили розкрити зміст понять, які складають предмет дослідження, провести їх класифікацію, а також сформулювати проміжні та загальні висновки (підрозділи 1.1, 2.1). *Системний метод* дозволив дослідити органи правоохоронні органи України як елемент державного апарату, як елемент правоохоронної системи суспільства та самостійну сукупність державних організацій (підрозділ 2.1-2.2). За допомогою *історичного методу* було визначено основні етапи реформування системи правоохоронних органів держави (підрозділ 3.1). *Структурно-функціональний метод* дозволив з'ясувати внутрішню будову механізму конституційно-правового забезпечення прав і свобод людини і громадянина, організації та функціонування правоохоронних органів, а також визначити функціональне призначення кожного з елементів цього механізму (підрозділи 1.1 та 1.2). Зміст нормативно-правових приписів, що регулюють суспільні відносини, в межах яких здійснюється організація та функціонування правоохоронних органів держави, був розкритий за допомогою *спеціально-юридичного методу пізнання* (підрозділи 2.2, 3.1). *Компаративістський метод* дозволив визначити схожі риси та відмінності у конституційно-правовому регулюванні організації та діяльності правоохоронних органів України та окремих зарубіжних країнах (підрозділи 2.1 та 3.2).

Наукова новизна одержаних результатів визначається тим, що ця дисертація є першим комплексним науковим дослідженням, в якому запропоновано науково-обґрунтовану концепцію конституційно-правових засад організації та діяльності правоохоронних органів в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. У межах проведеного дослідження одержані такі результати, що мають наукову новизну і виносяться на захист:

уперше:

- обґрунтовано та сформульовано дефініцію категорії «основні завдання правоохоронної системи держави» як основні цілі організації та діяльності правоохоронних органів держави, що спрямовані на гарантування безпеки та захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів людини та

громадянина, держави та суспільства в цілому, з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності держави, а також створення умов для якнайшвидшого відновлення порушених прав і свобод;

- визначено розуміння реформи органів внутрішніх справ України, як глибоке удосконалення чинного законодавства, що спрямовано на створення якісно нових суспільних відносин, у відповідності до основних поглядів та ідей, про структуру, роль та місце органів внутрішніх справ в житті суспільства та держави, що пояснюють порядок і правила, шляхи, кінцеву мету, стратегію та тактику самого реформування);

- з'ясовано проблеми правового застосування основних положень Закону України "Про Національну поліцію", серед яких: 1) відсутність чітко визначеної структури та повноважень органів поліції; 2) не на всі посади поліцейські претенденти обираються за конкурсом; 3) спірним є визначене в Законі застосування поліцією ряду превентивних заходів; 4) нормативне закріплення за поліцією права на формування баз даних і зберігання в них інформації не обмежене жодними строками; 5) спірними є принципи застосування поліцією вогнепальної зброї;

удосконалено:

- підхід до періодизації розвитку наукової думки з питань реформування організації та функціонування правоохоронних органів України, шляхом виокремлення наступних етапів: 1) серпень 1991 року – 1993 р.; 2) 1993 – 2001 рр.; 3) 2001 – 2005 рр.; 4) 2005 р. – початок 2014 р.; 5) з 2014 р. і по сьогодні;

- підхід до розуміння конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина як впорядкованої сукупності взаємодіючих ланок правового механізму, діяльність якого спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина від посягань і порушень, а також на досягнення в країні стану загального правопорядку, основні параметри якої зумовлені нормами Конституції, за допомогою яких формалізовані основні правозахисні положення, а також засоби, методи та прийоми захисту прав і свобод людини і громадянина з боку різних органів держави, наділених правозахисною функцією;

- визначення особливостей конституційно-правового статусу правоохоронних органів України, що дозволяє потенційно розглядати останні окремою ланкою механізму держави, «винесеною за дужки» вже звичного поділу на законодавчу, виконавчу і судову влади;

- визначення поняття «правоохоронний орган» як державного органу, що Конституцією та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави, шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі

набули подальшого розвитку:

- характеристика системних чинників, які зумовлюють наявні проблеми у системі правоохоронних органів в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина та можливих шляхів їх подолання;

- доктринальні підходи до поняття та правового змісту конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина, її суб'єктів, об'єктів,

принципів, а також гарантій прав і свобод людини і громадянина, шляхом рекомендації укладення та прийняття Загальнодержавної концепції захисту прав і свобод людини.

Практичне значення результатів дисертаційного дослідження.

Теоретична та практична значущість дисертаційного дослідження полягає у тому, що викладені у ньому висновки та пропозиції можуть бути використані:

- у науково-дослідницькій діяльності – для подальших наукових досліджень правоохоронних органів України, конституційно-правового регулювання їх організації та діяльності;

- у сфері правотворчості – для вдосконалення конституційного законодавства з питань формування та діяльності цих органів державної влади, оновлення законодавчої бази в цій сфері;

- у правозастосуванні – для підвищення ефективності правоустановчої та правоохоронної діяльності державних органів України;

- у навчальному процесі – при розробці навчальної та навчально-методичної літератури з дисциплін «Теорія держави і права», «Конституційне право України», «Державне право зарубіжних країн», «Забезпечення прав людини правоохоронними органами держави», «Конституційні права, свободи та обов'язки людини і громадянина», «Судові та правоохоронні органи України», «Правоохоронна діяльність в органах внутрішніх справ».

Апробація результатів дослідження. Основні положення й висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри конституційного права та порівняльного правознавства юридичного факультету ДВНЗ «Ужгородський національний університет».

Результати дослідження були оприлюднені на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 18-19 травня 2013 р.), «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії» (м. Ужгород, 28-29 березня 2014 р.), «Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку» (м. Львів, 11 березня 2014 р.), «Právna veda a práx v treťom tisícročí» (Кошіце, 27.–28. február 2015); «Верховенство права та правова держава» (м. Ужгород, 16–17 жовтня 2015 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертації викладені в 10 наукових публікаціях, з яких 5 статей у фахових наукових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які включають 6 підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 203 сторінки, з яких 175 сторінок основного тексту; список використаних джерел складається із 285 найменувань і займає 28 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, проаналізовано

ступінь наукової розробленості теми, визначено мету та завдання, методи, об'єкт та предмет дослідження, окреслено наукову новизну, описано теоретичну і практичну цінність роботи, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

Розділ 1 «Сучасна концепція конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина» складається з двох підрозділів, які присвячено висвітленню особливостей сутності та змісту конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина, а також вивченню специфіки її основних складових.

У підрозділі 1.1 *«Конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина: загальнотеоретичні засади»* автором стверджується, що конституційний захист прав і свобод людини і громадянина займає особливе місце серед інших видів такої юридичного захисту. Це, насамперед, зумовлено позицією самої Конституції, яка закріплює власне верховенство на всій території держави (ст. 8), свою вищу юридичну силу, пряму дію і застосування на всій території країни (ч.1 ст. 15). На специфіку конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина вказує програмний характер Конституції нашої держави. Визначено, значимість конституційного захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні пов'язана також з організуючим характером Основного закону нашої держави, яка мобілізує правозахисний потенціал всіх галузей права, активізуючи весь процес захисту прав і свобод людини і залучаючи до нього всі інститути суспільства і суб'єкти права, в тому числі і міжнародні.

Встановлено, під конституційною системою захисту прав і свобод людини і громадянина слід розуміти впорядковану сукупність взаємодіючих ланок правового механізму, діяльність якого спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина від посягань і порушень, а також на досягнення в країні стану загального правопорядку, основні параметри якої зумовлені нормами Конституції, за допомогою яких формалізовані основні правозахисні положення, а також засоби, методи та прийоми захисту прав і свобод людини і громадянина з боку різних органів держави, наділених правозахисною функцією. При цьому, враховуючи те, що концепції, як правило, є базисом нормативно-правового регулювання конституційних правовідносин, визначено, що конституційною концепцією, є система наукових ідей, поглядів, уявлень, конституційних принципів та пріоритетів у певній сфері конституційно-правових відносин, що виражає істотні риси конституційно-правової дійсності та виступає орієнтиром в діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування.

Доведено, важливим на сьогодні є укладення та прийняття Загальнодержавної концепції захисту прав і свобод людини; це має бути основний розгорнутий документ, який сформулював би основні напрями внутрішньої і зовнішньої політики України у сфері прав людини і містив пропозиції щодо вдосконалення механізмів і процедур їх захисту.

У підрозділі 1.2 *«Складові сучасної конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина»* досліджено особливості системного підходу до правоохоронного механізму захисту прав людини. Встановлено, всі відображені в

Конституції України елементи конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина, незважаючи на пряму дію конституційних норм та їх застосування на всій території країни, потребують законодавчої конкретизації та розвитку, при цьому деталізація різних компонентів конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина сприяє формуванню відносно самостійних блоків, в числі яких правозахисна та правоохоронна система українського суспільства та держави. Визначено, конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина України загалом є достатньо розгалуженою, основними елементами якої є її суб'єкти, об'єкти, принципи, а також гарантії прав і свобод людини і громадянина, разом з тим, в досліджуваній системі основними є саме суб'єкти, адже вони є генераторами суспільної діяльності, активності, носієм інтересу й учасником суспільних відносин.

Усіх суб'єктів сучасної конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина поділено на тих, які наділені функцією захисту від імені держави та здійснюють як інститути громадянського суспільства. Крім того, виділено групи соціальних (індивідуальні та колективні) та організаційних правозахисних суб'єктів (публічні та громадські).

Розділ 2 «Конституційно-правові основи організації та діяльності правоохоронних органів в Україні» складається з двох підрозділів, в яких розкрито особливості змісту конституційно-правового статусу правоохоронних органів в механізмі державної влади, а також досліджено зміст основних завдань та функцій правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку української держави.

У підрозділі 2.1 *«Правоохоронні органи в механізмі державної влади: конституційно-правовий статус»* автором доведено, що під правоохоронним органом слід розуміти такий державний орган, що Конституцією та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави, шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі.

Встановлено два основні підходи щодо місця правоохоронних органів в механізмі державної влади: 1) правоохоронні органи поза системою органів виконавчої влади (окремий блок забезпечення функціонування органів державної влади); 2) правоохоронні органи належать до сфери виконавчої влади або, в основному, до виконавчої і частково до судової влади.

Визначено, що під правоохоронною діяльністю розуміти закріплену в нормативно-правових актах діяльність спеціально уповноважених повноважних органів держави щодо примусового забезпечення правового порядку на основі балансу інтересів особи, суспільства і держави, при цьому істотними ознаками правоохоронної діяльності є: 1) це вид державної діяльності щодо забезпечення правового порядку; 2) вона здійснюється уповноваженими органами держави; 3) ця діяльність носить примусовий характер; 4) вона здійснюється на основі забезпечення балансу інтересів особи, суспільства і держави.

Серед основних принципів організації та діяльності правоохоронних органів, автором виділено наступні: 1) обов'язковість дотримання та захисту

прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань; 2) верховенство закону при виконанні покладених обов'язків і реалізації наданих прав; 3) єдиноначальність при реалізації управлінських рішень у сфері правоохоронної діяльності та колегіальність при їх виробленні; 4) підтримання стійкої і надійної взаємодії правоохоронних органів з іншими органами державної влади та місцевого самоврядування, з громадськими об'єднаннями та громадянами; 5) обов'язковість соціально-правового захисту працівника правоохоронного органу; 6) рівного доступу громадян до служби в правоохоронних на основі конкурсного професійного відбору.

У підрозділі 2.2 «Завдання та функції правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку української держави» дисертантом встановлено, що основним завданням правоохоронних органів є охорона законності та правопорядку, захист прав і свобод людини і громадянина, боротьба зі злочинністю, а також попередження та профілактика правопорушень, які здійснюються тільки на підставі закону та відповідно до закону особами, які перебувають на службі в правоохоронних органах і мають спеціальну професійну підготовку.

Визначено, завдання правоохоронних органів у певному розумінні носять скоріше політичний характер, при цьому, цей характер носить управлінську орієнтацію, що обмежує використання ресурсів правоохоронних органів у політичних цілях. Крім того, послідовність виникнення функцій залежить від черговості завдань, що постають перед суспільством у його історичному розвитку, а також переслідуваних цілей; ці завдання та цілі залежать від реальних умов: 1) потреб та інтересів населення; 2) морального та культурного рівня суспільства; 3) економічних можливостей суспільства; 4) професіоналізму державних службовців і структур та ін. Доведено, основні завдання правоохоронної системи держави – це основні цілі організації та діяльності правоохоронних органів держави, що спрямовані на гарантування безпеки та захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, держави та суспільства в цілому, з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності держави, а також створення умов для якнайшвидшого відновлення порушених прав і свобод.

У функціях проявляється сутність конкретного виду правоохоронних органів, їх природа та соціальне призначення; як і основні напрямки діяльності правоохоронних органів, вони не повинні ототожнюватися з самою діяльністю або окремими елементами цієї діяльності; функції характеризують систему правоохоронних органів держави в динамічному розвитку. Найбільш значущими ознаками функцій правоохоронних органів є: 1) стійка предметна діяльність аналізованих органів держави у найважливіших сферах суспільного життя; 2) безпосередній зв'язок між сутнісною характеристикою держави та її соціальним призначенням, яка реалізується в діяльності цих органів; 3) спрямованість їх діяльності на виконання основоположних завдань і досягнення цілей, що постають на кожному історичному етапі розвитку суспільства; 4) відповідна певним процесуальним формам їх реалізація.

Розділ 3 «Правоохоронні органи держави в сучасних умовах конституційно-правової реформи» складається з двох підрозділів, в яких висвітлено конституційно-правові засади реформування правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку України, виокремлено концептуальні засади зміни ролі та місця органів внутрішніх справ України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина.

У підрозділі 3.1 *«Конституційно-правові основи реформування правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку України»* зазначено, що нині існуюча в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає зростаючим потребам суспільства та загальновизнаним міжнародним демократичним стандартам у цій галузі, при цьому, реалізація нових шляхів реформування правоохоронних органів, безпосередньо пов'язана із здійсненням конституційно-правової реформи в Україні. Разом з тим, на сьогоднішній день існують різні погляди на майбутню систему цих органів проте, досі немає жодної реальної концепції чи стратегії комплексного реформування та розбудови правоохоронних органів.

Визначено, основними завданнями реформування системи правоохоронних органів України можуть бути наступні: 1) забезпечення ефективного і соціально спрямованого переходу від виконання притаманних радянському періоду каральних функцій, з домінуванням інтересів держави, до т.зв. соціально-сервісних, таких, що відповідають європейським стандартам забезпечення прав і свобод людини і громадянина; 2) реалізація принципу системності в практичній діяльності правоохоронних органів, перехід від громіздкості їх структури, недостатнього управління як в межах держави в цілому так і в межах окремих регіонів, позбавлення від дублюючих функцій, усунення колізій в нормативно-правовому масиві, що регулює діяльність цих органів; 3) здійснення перетворень не лише за рахунок скорочення їх управлінського апарату, а й зміни в загальній структурі та чисельності, фінансового, матеріально-технічного, організаційно-правового та кадрового забезпечення, що, як наслідок, закладе підґрунтя для оптимізації завдань та функцій правоохоронних органів.

Акцентовано увагу на тому, що реформа правоохоронної системи в Україні має бути науково обґрунтованою, гармонізованою з адміністративною, економічною та судовою реформами, ґрунтуватися на європейських стандартах, саме тому, важливим питанням є необхідність створення Комісії (Експертної групи), у формі постійно діючого органу, з найбільш кваліфікованих фахівців для ретельного аналізу та ревізії великої кількості створених у попередні роки концептуальних документів, проектів програм, концепцій тощо.

У підрозділі 3.2 *«Концептуальні засади зміни ролі та місця органів внутрішніх справ України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина»* встановлено, що об'єктом реформування органів внутрішніх справ є власне існуюча система органів внутрішніх справ України; предмет реформування становлять основні форми та методи організації та діяльності органів внутрішніх справ України; мету реформування становить необхідність

удосконалення системи органів внутрішніх справ України, ефективність та результативність їх діяльності, відповідно до встановлених законом вимог. Про цьому вважаємо, що категорія «трансформація» не достатньо висвітлює загальну процедуру вдосконалення організації та діяльності органів внутрішніх справ.

Існуючі в сучасній доктрині напрямки реформування органів внутрішніх справ, на жаль, поки що відсутні в національній практиці, через що стверджується: 1) законодавчі ініціативи в галузі реформи органів внутрішніх справ та його складових частин повинні бути результатом моделювання, розрахунків та експерименту; 2) діяльність окремо взятої складової частини органів внутрішніх справ, у тому числі й Національної поліції, повинна регулюватися одночасно кількома як профільними, так і суміжними законами з метою повноцінного нормативного закріплення; 3) закони мають відповідати основним вимогам нормативного проектування — мати логічну структуру, зрозумілий зміст і ясність у застосуванні.

Аналіз чинного Закону України “Про Національну поліцію” дає підстави виокремити ряд принципових моментів: 1) не чітко визначені структура та повноваження органів поліції; 2) не на всі посади поліцейські претенденти обираються за конкурсом; 3) спірним є визначене в Законі застосування поліцією ряду превентивних заходів; 4) нормативне закріплення за поліцією права на формування баз даних і зберігання в них інформації не обмежене жодними строками; 5) спірними є принципи застосування поліцією вогнепальної зброї.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливого наукового завдання, що полягає у розробці науково-обґрунтованої концепції конституційно-правових засад організації правоохоронних органів України в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Здобувачем сформульовано низку висновків, пропозицій і рекомендацій. Основні з них такі:

1. Конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина являє собою впорядковану сукупність взаємодіючих ланок правового механізму, діяльність якого спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина від посягань і порушень, а також на досягнення в країні стану загального правопорядку, основні параметри якої зумовлені нормами Конституції, за допомогою яких формалізовані основні правозахисні положення, а також засоби, методи та прийоми захисту прав і свобод людини і громадянина з боку різних органів держави, наділених правозахисною функцією.

2. Особливість конституційно-правового статусу правоохоронних органів держави впливає з наступних специфічних рис: 1) ці органи створені на принципах соціальної та правової держави; 2) відповідно до Конституції України, а також згідно прямої вказівки закону та специфічного положення в механізмі держави, ці органи призначені саме для забезпечення законності та

правопорядку, захисту прав та інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави; 3) ці органи наділені відповідними правами і володіють специфічною компетенцією щодо попередження, припинення правопорушень та розгляду правових питань і справ, пов'язаних з правопорушеннями і захистом прав і свобод людини і громадянина; 4) з метою відновлення та зміцнення законності й правопорядку, залежно від характеру правових питань, ці органи мають правозастосовувати спеціальні заходи державного впливу аж до кримінального покарання (що застосовується виключно судом).

3. Правоохоронний орган – це такий державний орган, що Конституцією та законами України наділений певним обсягом прав і обов'язків щодо здійснення захисту прав та законних інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства і держави, шляхом вчинення специфічних дій примусового характеру, які проводяться в певній процесуальній формі. Правоохоронна діяльність – закріплена в нормативно-правових актах діяльність спеціально уповноважених повноважних органів держави щодо примусового забезпечення правового порядку на основі балансу інтересів особи, суспільства і держави.

4. Вважаємо за доцільне доповнити Розділ VI Конституції нашої держави «Кабінет Міністрів України. Інші органи виконавчої влади», новою статтею 120-1, яку варто було б викласти в наступній редакції:

«В системі органів виконавчої влади діють правоохоронні органи, основним завданням яких є захист життя, здоров'я, прав і свобод людини та громадянина, забезпечення її особистої безпеки, охорона громадського порядку та безпеки, попередження та протидія злочинності, захист інтересів суспільства та держави в цілому.

5. Основні завдання правоохоронної системи держави – це основні цілі організації та діяльності правоохоронних органів держави, що спрямовані на гарантування безпеки та захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, держави та суспільства в цілому, з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності держави, а також створення умов для якнайшвидшого відновлення порушених прав і свобод.

6. На сьогоднішній день слід виокремити наступні етапи процесу реформування правоохоронних органів: 1) серпень 1991 року – 1993 р. (створення Національної гвардії України, становлення правоохоронних інститутів незалежної України, які по більшій мірі залишились пострадянськими); 2) 1993 – 2001 рр. (структурні зміни у системі сектору безпеки та правоохоронних органів, вдосконалення нормативної бази, посилення президентських повноважень у правоохоронній сфері); 3) 2001 – 2005 рр. (посилення репресивної складової правоохоронних органів, кадрові зміни у їх системі); 4) 2005 р. – початок 2014 р. (розробка концептуальних документів щодо реформування правоохоронних органів, визначення пріоритетних завдань державно-правової політики проведення реформи кримінальної юстиції та внесення кардинальних змін у роботу правоохоронної системи); 5) з 2014 р. і по сьогодні, (практична реалізація положень концептуальних документів шляхом проведення реформування органів прокуратури та органів внутрішніх справ).

7. Функції правоохоронних органів володіють такими характеристиками: 1) зумовлені цілями (завданнями) правоохоронної діяльності держави; 2) носять об'єктивний характер; 3) є складовими частинами змісту правоохоронної діяльності держави; 4) є відносно самостійними та однорідними; 5) реалізуються в процесі конкретних правоохоронних правовідносин (взаємодія суб'єкта та об'єкта цих правовідносин); 6) спрямовані на гарантування безпеки та захисту конституційних прав, свобод та законних інтересів людини та громадянина, держави та суспільства в цілому, з метою збереження суверенітету, територіальної цілісності держави, а також створення умов для якнайшвидшого відновлення порушених прав і свобод.

8. Основними чинниками, що зумовлюють наявні проблеми у системі правоохоронних органів: 1) відсутність зосередження всього досудового слідства в єдиному Слідчому комітеті (службі) в складі Міністерства внутрішніх справ, з необхідними винятками щодо посадових злочинів працівників правоохоронних органів і досудового слідства зокрема; 2) проблеми управління системою правоохоронних органів держави; 3) питання щодо кадрового й матеріально-технічного забезпечення функціонування та реформування правоохоронних органів України; 4) недостатній рівень цивільного контролю над діяльністю правоохоронних органів; 5) здійснення процесу реформування за неналежної наукової обґрунтованості, відсутності гармонізації з адміністративною, економічною та судовою реформами, базування на європейських стандартах.

9. Реформа органів внутрішніх справ України— це глибоке удосконалення чинного законодавства, що спрямовано на створення якісно нових суспільних відносин, у відповідності до основних поглядів та ідей, про структуру, роль та місце органів внутрішніх справ в житті суспільства та держави, що пояснюють порядок і правила, шляхи, кінцеву мету, стратегію та тактику самого реформування.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Россоха С.В. Правовий статус людини і громадянина: особливості конституційно-правового закріплення/ С.В. Россоха // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2013. – Спецвипуск. – С. 37–40.

2. Россоха С.В. Конституційно-правові основи реформування правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку України / С.В. Россоха // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». – 2013. – № 3. – Том 1. – С. 42 – 45.

3. Россоха С.В. Права людини: сучасні концептуальні підходи / С.В. Россоха // Порівняльно-аналітичне правознавство. – 2014. – № 1. – С. 70-72.

4. Россоха С.В. Завдання та функції правоохоронних органів на сучасному етапі розвитку Української держави/ С.В. Россоха // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2015. – № 34. –

Том I. – С. 66–69.

5. Россоха С.В. Концептуальні засади зміни ролі та місця органів внутрішніх справ України / С.В. Россоха // *Visegrad Journal on Human Rights: Vedecký časopis Fakulty práva Paneurópskej vysokej školy*. – 2015. – № 4. – С. 22–25.

6. Россоха С.В. Реформування правоохоронних органів: конституційно-правові основи / С.В. Россоха// «Верховенство права та правова держава» : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (м. Ужгород, 18–19 травня 2013 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – С. 50–52.

7. Россоха С.В. Правоохоронні органи в механізмі державної влади/ С.В. Россоха // «Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 28–29 березня 2014 р.) – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2014. – С. 66–68.

8. Россоха С.В. Захист прав людини: питання теорії та практики / С.В. Россоха // Актуальні питання конституційного права в сучасних умовах суспільного та державного розвитку : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Львів, 11 березня 2014 р. – Львів : Центр конституційних ініціатив, 2014. – с. 28-36.

9. Россоха С.В.Правоохоронні органи України: функціональний підхід/ С.В. Россоха // *Právna veda a prax v treťom tisícročí: zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie*(Košice, 27.–28. február 2015).–Košice, 2015. – S. 31–33.

10. Россоха С.В.Конституційна система захисту прав і свобод людини і громадянина та місце в ній правоохоронних органів/ С.В. Россоха // «Верховенство права та правова держава»: матеріали міжнародної науково-практичної конференції(м. Ужгород, 16–17 жовтня 2015 р.). – Ужгород: Ужгородський національний університет, 2015. – С. 33–35.

АНОТАЦІЇ

Россоха С.В. Правоохоронні органи держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. – Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків, 2016.

У дисертації досліджуються особливості юридичної природи та конституційно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як інституту забезпечення права і свобод людини і громадянина. Визначено особливості конституційної системи захисту прав і свобод людини і громадянина.

З позицій понятійного арсеналу сучасного конституціоналізму встановлено специфіку особливого конституційно-правового статусу правоохоронних органів. Виділено основні ознаки правоохоронних органів, що розкривають їх

сутність у механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. Дано визначення категорії «правоохоронний орган держави», «правоохоронна діяльність», визначено зміст та правову природу механізму захисту прав і свобод людини і громадянина, встановлено особливості завдань та функцій правоохоронних органів. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Конституції України щодо місця та ролі правоохоронних органів серед інших органів державної влади.

Встановлено, основні чинники, що зумовлюють наявні проблеми у системі правоохоронних органів, розкрито особливості проведення реформування органів внутрішніх справ України на сучасному етапі розвитку нашої держави.

Ключові слова: *права людини і громадянина, механізм захисту прав людини, правоохоронний орган, правоохоронна діяльність, конституційно-правова реформа, конституційно-правовий статус правоохоронних органів.*

Россоха С.В. Правоохранительные органы государства в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина.— Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 – конституционное право; муниципальное право. – Харьковский национальный университет внутренних дел, Харьков, 2016.

В диссертации исследуются особенности юридической природы и конституционно-правового регулирования деятельности правоохранительных органов как института обеспечения прав и свобод человека и гражданина. Определены особенности конституционной системы защиты прав и свобод человека и гражданина.

С позиций понятийного арсенала современного конституционализма установлено специфику особого конституционно-правового статуса правоохранительных органов. Выделены основные признаки правоохранительных органов, раскрывающих их сущность в механизме защиты прав и свобод человека и гражданина. Дано определение категории «правоохранительный орган», «правоохранительная деятельность», определено содержание и правовую природу механизма защиты прав и свобод человека и гражданина, установлены особенности задач и функций правоохранительных органов. Выделены основные этапы процесса реформирования правоохранительных органов. Обоснована необходимость внесения изменений в Конституцию Украины относительно места и роли правоохранительных органов среди других органов государственной власти. Установлен понятийно-категориальный аппарат реформирования органов внутренних дел в Украине.

Установлено, основные факторы, обуславливающие существующие проблемы в системе правоохранительных органов, раскрыты особенности проведения реформирования органов внутренних дел Украины на современном этапе развития нашего государства. При этом, установлена необходимость комплексная разработка доктрины правоохранительной организации государства, дальнейшим развитием которой служили бы в том числе и концепции развития ее составляющих. Разрабатываемая доктрина должна исчерпывающе определять основные направления оптимизации деятельности

правоохранительной системы путем реформирования ее структуры, повышения уровня координации деятельности правоохранительных органов, улучшения их финансового, материально-технического, организационно правового, а также кадрового обеспечения, как следствие – разработку и принятие базового закона «О правоохранительной системы государства».

Ключевые слова: права человека и гражданина, механизм защиты прав человека, правоохранительный орган, правоохранительная деятельность, конституционно-правовая реформа, конституционно-правовой статус правоохранительных органов.

Rossoha S.V. Law enforcement authorities in the mechanism of protection of rights and freedoms of man and citizen. – Manuscript.

Dissertation on the obtaining of scientific degree of Candidate of Laws by specialty 12.00.02 – constitutional law; municipal law. – Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, 2016.

In the thesis research the main peculiarities of the legal nature of the constitutional and legal regulation of law enforcement as an institution to ensure the rights and freedoms of man and citizen. The features of the system of constitutional rights and freedoms of man and citizen.

From the standpoint of the conceptual arsenal of modern constitutionalism established specificity special constitutional and legal status of the police. The main features of the law, revealing the essence of the mechanism protecting the rights and freedoms of man and citizen. Given the definition of the "law enforcement agencies", "law enforcement", defining the content and nature of the legal mechanism to protect the rights and freedoms of man and citizen, the peculiarities of the tasks and functions of law enforcement. The necessity of amending the Constitution of Ukraine concerning the place and role of law enforcement agencies of other state authorities.

Established the main factors that contribute to the existing problems in the system of law enforcement, the features of reforming the internal affairs of Ukraine at the present stage of development of our country.

Keywords: the rights of man and citizen, mechanisms of protection of human rights, law enforcement law enforcement agencies, law enforcement activity, constitutional and legal reform, constitutional and legal status of the police.